МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Виконала: студентка І курсу, групи 8.0533-з-3
спеціальності 053– Психологія
освітня програма: Психологія
Носок Вікторія Сергіївна
Керівник: Железнякова Ю.В., к. психол. н.,
доцент кафедри психології
Рецензент: Остапенко Л.В., к.пед.н.,
менеджер Space Запоріжжя

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Носок Вікторії Сергіївні

Тема роботи Психологічні особливості становлення особистісної зрілості в підлітковому віці

керівник роботи Железнякова Ю.В. к. психол. н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від«20.02.2024 року» № 316-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: здійснити теоретичний аналіз особистісної зрілості учнів старших класів; експериментально дослідити особистісну зрілість старших школярів та їх мотивацію навчання в університеті; виявити особливості між особистісною зрілість та мотивацією навчання

5. Перелік графічного матеріалу: 4 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Железнякова Ю.В, доцент		
Розділ 1	Железнякова Ю.В, доцент		
Розділ 2	Железнякова Ю.В, доцент		
Висновки	Железнякова Ю.В, доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-березень 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень – травень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	травень – червень 2024 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	Липень-серпень 2024 р.	Виконано
5	Написання висновків	вересень 2024 р.	Виконано
6	Передзахист	грудень 2024 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	грудень 2024 р.	Виконано

Студент _____ В.С. Носок

Керівник роботи _____ Ю.В. Железнякова

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ О. М. Гредінарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 58 сторінок, 4 таблиць, 40 джерел, 1 додаток.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей становлення особистісної зрілості підліткового віку.

Об'єкт дослідження – особистісна зрілість.

Предмет – психологічні особливості особистісної зрілості учнів підліткового віку.

В основу дослідження покладено припущення про те, що особистісна зрілість учнів старшого шкільного віку впливає на мотивацію навчання у закладі вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичні: (аналіз наукової літератури з обраної проблеми, синтез і узагальнення отриманих результатів); емпіричні: (спостереження, опитування, інтерв'ю).

Наукова новизна - вперше було досліджуваний вплив особистісної зрілості підліткового віку на мотивацію навчання у закладі вищої освіти.

Практичне значення – дослідження проблеми становлення особистісної зрілості учнів підліткового віку є досить важливим у психології, тому що, це важливий період в житті людини, коли їй потрібна підтримка, допомога в самовизначенні та вирішенні проблем.

ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ, САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ, ПІДЛІТКОВИЙ ВІК, САМОІДЕНТИЧНІСТЬ, САМООЦІНКА, ЕМОЦІЙНА СТАБІЛЬНІСТЬ, ЦІННОСТІ/ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, РОЗВИТОК

SUMMARY

Nosok V.S. Psychological features of the formation of personal maturity in adolescence.

Bachelor's thesis: 58 pages, 4 tables, 40 sources.

The purpose of the work is to theoretically substantiate and empirically study the features of the formation of personal maturity in adolescence.

The object of the study is personal maturity.

The subject is the psychological features of personal maturity in adolescent students.

The study is based on the assumption that the personal maturity of senior school students affects the motivation to study in a higher education institution.

Research methods: theoretical: (analysis of scientific literature on the selected problem, synthesis and generalization of the results); empirical: (observation, survey, interview).

Scientific novelty - for the first time, the influence of personal maturity in adolescence on the motivation to study in a higher education institution was studied.

Practical significance – the study of the problem of the formation of personal maturity of adolescent students is quite important in psychology, because this is an important period in a person’s life when they need support, help in self-determination and problem solving.

PERSONAL MATURITY, SELF-ACTUALIZATION, ADOLESCENCE, SELF-IDENTITY, SELF-ESTEEM, EMOTIONAL STABILITY, VALUES/VALUE ORIENTATIONS, DEVELOPMENT.

ЗМІСТ

ВСТУП ……7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ……..9
1.1 Аналіз наукових підходів до визначення сутності поняття «особистісна зрілість» ……...9
1.2. Особливості виникнення та прояву особистісної зрілості у підлітковому віці …….....17
1.3. Мотивація та цілісність особистості підлітка……..26
1.4. Взаємозв'язок між рівнем зрілості та основними психологічними характеристиками (самооцінка, емоційна стабільність, цінності)……...28
РОЗДІЛ 2 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ПІДЛІТКІВ…….30
2.1. Сприяння особистісному зростанню підлітків: стратегії заохочення саморозвитку……..30
2.2. Роль педагогів у формуванні особистісної зрілості……31
2.3. Батьківська підтримка як основа особистісної зрілості……..33
2.4. Психологічна підтримка у розвитку особистісної зрілості……34
2.4. Комплексний підхід до розвитку особистісної зрілості…….36
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ…….....39
3.1. Організація дослідження …….....39
3.2. Результати практичного дослідження…..……42
3.3. Перспективи використання результатів дослідження у школах та психологічних консультаціях……...49
ВИСНОВКИ …….....52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……55
ДОДАТОК …….59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Психологічне вивчення особистісної зрілості підлітка взаємопов`язане із системою цінностей, що містить головну мету, яка цілеспрямовано формує його життєвий шлях і має суттєвий вплив на самовизначення, а в подальшому на результати професійної діяльності. Ця проблема завжди приваблювала дослідників і вивчалась у різних напрямках. Становлення особистісної зрілості є тривалим, складним і динамічним процесом, що характеризується своїми особливостями на кожному віковому етапі. Особливо значущим у становленні особистісної зрілості є період ранньої юності, оскільки в цьому віці накопичуються психологічні резерви, що підводять самосвідомість до найважливішої її генетичної форми в період дорослості. У зв'язку з цим актуальним є дослідження проблеми становлення особистісної зрілості старшокласників та виявлення факторів впливу на цей процес, який ґрунтується на функціонуванні рефлексивних механізмів, виступає провідним фактором актуалізації тенденцій самовизначення як вікової характеристики внутрішнього світу. Прагнення молодої людини адаптуватися, інтегруватися в різні структури життєдіяльності сприяють пошуку власної моделі життєвого, соціального, професійного самовизначення, тобто молода людина сама вибирає, що їй робити, як це робити, як себе вести і т.д. Старший шкільний вік - це період ранньої юності, який характеризується настанням фізичної та розумової зрілості. Проте процес особистісного становлення учнів цього віку не протікали в праві, це має його власні лозунги і відмінності, які невдало лежать на їх маркировці на процес виховання.

Мета – вивчити особливості особистісної зрілості учнів підліткового віку.

Об'єкт дослідження – особистісна зрілість учнів підліткового віку.

Предмет дослідження – вплив особистісної зрілості на мотивацію навчання у ЗВО.

Гіпотеза дослідження – ми передбачаємо, що особистісна зрілість учнів підліткового віку впливає на мотивацію навчання у закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення сутності поняття «особистісна зрілість»

2. Виявити особливості особистісної зрілості підліткового віку;

3. Експериментально дослідити особливості впливу особистісної зрілості підліткового віку на мотивацію навчання у ЗВО.

Методи дослідження:

1. Теоретичний метод (аналіз наукової літератури);

2. Емпіричний метод (спостереження, опитування, інтерв'ю)

Наукова новизна - вперше було досліджуваний вплив особистісної зрілості підліткового віку на мотивацію навчання у закладі вищої освіти.

Надійність і вірогідність дослідження забезпечувалися репрезентативністю вибірки (20 учнів 11-х класів), застосуванням методів, адекватних меті і завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу, використанням методики коефіцієнту кореляції Пірсона.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Аналіз наукових підходів до визначення сутності поняття «особистісна зрілість»

Проблема зрілості людини є багатосторонньою, її можна розглядати в контексті таких наук як біологія, філософія, соціологія, педагогіка та інші. І в кожного з цих наук феномен зрілості матиме різні утримання. У психологічній науці найбільш важливим, але, разом з тим, і найбільш складним і менш вивчених з усіх аспектів зрілості, за визнанням ряду авторів, є особистісна зрілість. У сучасній психологічній літературі, незважаючи на велику кількість досліджень, немає чіткого визначення особистісної зрілості. Так в основі розгляду проблеми особистісної зрілості вітчизняної психологічної школи лежить розуміння особистості як соціального явища. Під зрілістю особистості розуміється, перш за все, соціальна зрілість, що виражається в тому, наскільки адекватно людина розуміє своє місце в суспільстві, яким світоглядом володіє, якого його ставлення до суспільних інститутів (норми моралі, норми права, закони, соціальні цінності), до своїх обов'язків і своєї праці.

Важливим аспектом особистісного зростання особистості є розвиток її особистісної зрілості, яка є головною і неодмінною умовою успішного майбутнього.

Особистісна зрілість – поняття, яке має певне обґрунтування. Вивчення особистісної зрілості проводилося в гуманітарній психології: А. Маслоу (самоактуалізована особистість), К. Роджерс (повноцінно функціонуюча особистість); в аналітичній психології К. Юнга (цілісна особистість).

У сучасних дослідженнях феномен особистісної зрілості розглядають багато вчених-психологів України (М. Й. Боришевський, Ю. З. Гільбух та ін.). Дослідження цієї проблеми викладено також у працях С. Л. Братченко, О. В. Завгородньої, Л. В. Потапчук, Т. М. Титаренко та О. С. Штепи.

Особистісна зрілість вважається одним із структурних компонентів зрілості людини. Необхідною умовою становлення особистості вважається особистісна зрілість: вона є одним із структурних компонентів зрілої особистості. Є два підходи до її розуміння. Відповідно до першого підходу зрілість розглядається як період вікового розвитку. Другий підхід передбачає розгляд зрілості як якісної характеристики розвитку.

Цю думку розвинув Г. Салліван, який вважав, що зрілість визначається не стільки біологічним віком людини, скільки рівнем розвитку її особистісних характеристик, готовністю приймати рішення з позиції зрілої людини, в у зв'язку з чим зрілість розглядається як здатність до досягнення, а не досягнення.

Серед особистісних властивостей, які можуть бути свідченням зрілості, вчені називають усвідомлення людиною себе як об’єкта свого особистого життя. Цю думку розвивають у своїх дослідженнях А. Адлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, Ж. Піаже, Д. Річмард та інші вчені. Дослідники виділяють такі ознаки зрілості, як соціальна турбота, соціальний інтерес, система переконань, любов, турбота, мудрість, незалежність, індивідуальність, наповнення життя високим змістом, здатність планувати майбутнє, незалежність, відповідальність, автономія, потреба в самооновленні. .

Погоджуючись із думками наведених науковців, ми дотримуємося думки, що зростаючу особистість слід вважати активним творцем власного життя, який здатний вільно обирати та розвивати власний спосіб життя, рухатися в напрямку самовдосконалення. Ми також погоджуємося з твердженням А. Маслоу про те, що люди, які досягли повного особистісного розвитку, є самореалізованими. Автором запропоновано ключові характеристики для характеристики самореалізованої особистості та визначено умови її формування: спрямованість особистості на реалізацію власного «Я»; кожен має

власний вибір кар'єри на користь можливості власного зростання; стати більш реалістичним, фізично існувати відповідно до своєї природи; бути чесним і відповідальним за свої вчинки; прислухайтеся до себе і дайте можливість різнобічно проявитися своєму «Я»; прагнути бути якомога красивішою; досягати найвищих переживань; виявити свої сильні та слабкі сторони та бути сміливим у подоланні їх.

Як відомо, період навчання у вищому навчальному закладі збігається з періодом молодості та характеризується складністю формування особистісних рис. У цей час розвиваються такі особистісні якості, як рішучість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність і вміння володіти собою. Посилюється інтерес до моральних проблем: мети, способу життя. Проте здатність свідомо регулювати свою поведінку ще не повністю сформована. Тому вивчення проблеми розвитку особистісної зрілості особистості в цей період є важливим для забезпечення якісної освіти.

Труднощі соціалізації молоді під час навчання в університеті зумовлені деякими особливостями. Система навчання характеризується великою матеріальністю, самостійністю та відповідальністю. Найбільші труднощі викликає зміна соціального становища, зміна методів навчальної діяльності, установок і стереотипів поведінки.

Навчання у ЗВО потребує вміння самостійно організовувати навчальну діяльність, що є необхідною умовою успішного засвоєння знань. У період навчання формуються вміння та навички раціональної організації діяльності реалізується покликання до самовизначення та закладається система значущих якостей особистості.

Особистісна зрілість є психологічним новоутворенням молодості. Важливою особливістю особистісного розвитку в означений період є формування особистісного конструкту зрілості, який проявляється у відчутті дорослості, готовності до функціонування у дорослому світі, самовизначенні через переоцінку системи цінностей. У цьому віковому періоді рівень сформованості психічної та соціальної зрілості є основою для прояву

особистісної зрілості.

Як зазначав Г. А. Дьомін, особистісна зрілість є психологічною пухлиною молодості. Важливою особливістю особистісного розвитку в даний період є формування особистісного конструкту зрілості, що втілюється у відчутті дорослості, готовності до функціонування у дорослому світі та самовизначенні через переоцінку системи цінностей. У цьому віці ступінь психологічної зрілості та соціальної зрілості є основою досягнення особистісної зрілості [1].

Т. М. Титаренко вважає, що особистісна зрілість – це стан розвитку особистості, який проявляється високим ступенем особистісної конструктивної діяльності та особистісної функціональної продуктивності. Особистісна зрілість молодих людей характеризує стан розвитку особистості, якого вони досягають до завершення навчання у ЗВО [3].

Л. В. Потапчук вважає, що стандартами продуктивності особистісної зрілості студентів є: міжособистісна інтерактивна діяльність, що виявляє характеристики, що покращують індивідуальну структуру та функції (саморегуляція, самостійність, творчість, інтелект); метод (комунікація, емпатія, толерантність, моральність, відповідальність); трансперсональна конструкція, прояв досконалості структури самоідентичності, самоприйняття, трансцендентності, самореалізації та інших характеристик [2] .

Автор Л.С. Виготський вважав, що формування особистості - це оволодіння своїми психічними процесами, а розвиток особистості, характеру пов'язано з різними формами діяльності, особливо з промовою. Л.І. Божович визначає головну мету розвитку особистості як більш повне самовираження і саморозкриття [3, 416].

Розглядаючи зрілу особистість як гуманістичний ідеал, образ нової людини, виділяють такі її характеристики, як свобода і відповідальність, цілісність і гармонійність, актуалізація та реалізація всіх можливостей. Також він зазначав, що зрілість особистості проявляється в її емоційної стійкості. Така особистість має здатність приводити в повну рівновагу свої думки, почуття і дії, "спонтанно", природно приймає рішення щодо того, які почуття відчувати і

яким чином їх висловлювати. В.А. Ананьєв пише, що особистісна зрілість характеризується головним чином розвитком самоконтролю і засвоєнням реакцій, адекватних різним ситуацій в житті людини [1, 26-33].

Так само П. Я. Гальперін вважає, що визначення ступеня зрілості особистості встановлюється за оцінкою її дії в системі відносин, що існують в даному суспільстві, згідно показником того, наскільки успішно людина опановує призначеної їй діяльністю. А.Н. Леонтьєв спочатку говорить про особистий потенціал, який представляє собою інтегральну характеристику рівня особистісної зрілості. Головним феноменом особистісної зрілості і формою прояву особистісного потенціалу є феномен самодетермінації особистості, тобто здійснення діяльності у відносній свободі від заданих умов цієї діяльності - як зовнішніх, так і внутрішніх умов, під яким слід розуміти біологічні, зокрема тілесні передумови, а також потреби, характер і інші стійкі психологічні структури [8, 256].

М. Ю. Семенов визначає особистісну зрілість як тип, що утворюється в результаті особистісного зростання і має сформовану стійку єдність особистісних рис і ціннісних орієнтацій, розвинену моральну свідомість, що склалася в ієрархічну мотиваційно - потребностну сферу, де домінують вищі духовні потреби. Особистісна зріла людина характеризується потребою виходити на існуючі межі свого життя і вирішувати проблеми вдосконалення і розвитку, як свого суспільства, так і всього людства, активно володіти своїм соціальним оточенням [13, 150].

Також Д. І. Фельдштейн вважає, що розвиток особистості являє собою прогресивне направлення, соціально обумовлений процес розгортання людської суті, де становлення зрілості виступає як інтегральна лінія онтогенезу. Розвиток особистості припускає формування ієрархічної мотиваційно-потребностної сфери, де домінують вищі духовні потреби. В. А. Петровський пов'язує зрілість особистості з персоналізацією: покладання свого буття в інших людях. А. А. Меграбян пов'язує розвиток особистості з розвитком моральної свідомості [2, 424].

Згідно І. С Кону, зріла особистість - "це особистість, яка активно володіє своїм оточенням, володіє стійкою єдністю особистісних рис і ціннісних орієнтацій і здатна правильно сприймати світ і себе" [7, 464].

Зарубіжним психологам проблема особистісної зрілості піднімалася в рамках психоаналізу, гуманістичної і когнітивної психології. І найчастіше поняття особистісної зрілості не використовується, його синонімами виступають поняття "психологічна зрілість", "психосоціальна зрілість". У більшості робіт зріла особистість розуміється як ідеальна людина. Цей стан психологічного здоров'я, розвитку в повній мірі своїх природних здібностей, продуктивність і творчість. Гуманістична психологія розглядає розвиток людини як особистості в зв'язку з поняттям "самоактуалізація". Самоактуалізація – прагнення людини до можливо більш повного виявлення і розвитку своїх особистих можливостей. Згідно А. Маслоу, самоактуалізація - бажання стати всім, чим можливо; потреба в самовдосконаленні, в реалізації свого потенціалу. На його думку, само актуалізована людина – досяг ефективного і здорового рівня функціонування. Так само це досягнення найвищого рівня природного особистісного зростання, а саме: особистісна зрілість, максимальна вираженість психологічного здоров'я особистості, її висока психологічна культура, достатня освіченість і соціальність [5, 325].

Згідно К. Роджерса, самоактуалізація - це позначення тієї сили, яка змушує людину розвиватися на самих різних рівнях - від володіння моторними навичками до вищих творчих злетів. Вчений називає самоактуалізовану людину "повністю функціонуючою особистістю". На думку К. Роджерса, "повноцінне функціонування" людини визначає наступні особистісні характеристики: глибоке усвідомлення своїх думок і почуттів, відкритість для внутрішнього і зовнішнього світу, прагнення до цілісного життя, самовдосконалення, готовність допомогти тим, хто потребує допомоги, безпосереднє єднання з природою та інші [2, 424].

Розглядаючи становлення людини як процес, що включає певні стадії з характерними для них кризами, Е. Еріксон показує, що розвиток особистості періодично підводиться до вибору між зрілістю, здоров'ям і регресом; особистісним зростанням, самовизначенням і неврозом [10, 24–27].

Успішно подолавши одну кризу, людина просувається у своєму розвитку і отримує шанс до особистісного зростання розширення своїх можливостей. Е. Еріксон запропонував оцінювати людину з точки зору сформованості характеристик зрілої особистості на попередніх стадіях життя. Еріксон виділяв такі якості зрілої особистості, як індивідуалізм, самостійність, своєрідність, сміливість, а також бути відмінним від інших. З. Фрейд визначав особистісну зрілість за двома показниками: прагнення людини працювати, створюючи щось корисне і цінне, і прагнення любити іншу людину заради нього самого. Для Е. Фромма – це почуття згоди, єднання зі світом. К. Юнг називає рух людини до зрілості процесом "індивідуації", коли людина наближається до себе, усвідомлює свою початкову і повну сутність [9, 240].

Згідно когнітивно-генетичному підходу, по Л. Колбергу, особистісна зрілість людини тісто пов'язана з моральною свідомістю, яке розвивається в ході активної, творчої взаємодії індивіда з соціальним середовищем за рахунок прийняття різних ролей в соціальних інститутах. Характеристиками зрілої людини є: прихильність універсального принципу справедливості; рішення проблем вдосконалення; вихід за межі свого життя і розвиток, як свого суспільства, так і всього людства [6, 24 – 31].

Питання особистісної зрілості в метапсихології психоаналітичної теорії розглядалося через дотичні теми і явища: у динамічному сенсі – в контексті психосексуального розвитку в межах:

- теорії сексуальності;
- у топічному сенсі – в руслі розвитку психічних інстанцій (Воно, Я, Над - Я);
- у економічному сенсі – в аспекті інвестицій та переінвестицій психічних енергій, завдяки розвитку зрілих механізмів психічного захисту.

В руслі теорії сексуальності за З. Фрейдом, психосексуальна зрілість досягається зі здобуттям генітальної фази розвитку і, отже, пов'язана з об'єднанням часткових потягів (орального, анального, інфантильного генітального, або фалічного) під приматом генітального. Саме тому її пов'язано з появою та завершенням пубертату – фізіологічного періоду статевого розвитку, який З. Фрейд вважає другим часом пробудження людської сексуальності. Міркуючи над тими процесами, що позначають вступ до генітальної фази і успішне об'єднання потягів, З. Фрейд протиставляє їх тим, що протікають в інфантильному періоді.

Інфантильний час розвитку характеризується для нього не лише домінуванням певних ерогенних зон і відповідних логік функціонування психічного щодо них, але й тим, що потяги, притаманні кожній фазі розвитку, здійснюються за принципом поліморфної перверсії: усі часткові потяги прагнуть до задоволення, будучи зорієнтованими на самому Я [11, 205]. Юний суб'єкт згоден реалізовувати свої оральні чи копрофільні прагнення усіма доступними йому способами і лише значно пізніше здатен відмовитися від їй прямого задоволення заради стосунків з об'єктом, любов якого вимагає відповідності нормам культури. Це чимало контрастує з часом зрілої генітальності, де на перший план виступає не власне тіло з його ерогенними зонами, а інша людина як об'єкт бажання та певне альтруїстичне прагнення щодо неї: не перверсивна самонасолода, а взаємне задоволення. Відповідно до того, як склалася доля потягів у інфантильний період, цей об'єкт може бути вибраним за гомосексуальним чи гетеросексуальним типом, що остаточно вирішується лише в цей час – час другого пробудження сексуальності внаслідок пубертату.

Теоретичний аналіз наукової літератури показує, що незважаючи на багатоаспектність досліджень проблеми особистісної зрілості, дослідження цього феномену серед учнівської молоді, особливо на початкових етапах навчання, залишаються недостатньо висвітленими. Тому це питання актуальне, особистісна зрілість важлива для подальшого життя.

Можна зробити висновок, що особистісна зрілість як рівень розвитку особистості, характеризується сформованістю емоційно-вольових якостей, здатністю до саморегуляції, самостійністю у прийнятті рішень і відповідальністю за їх наслідки. Це визначення базується на концепції особистісної зрілості як інтегративної характеристики особистості, що відображає здатність до адаптації у соціумі та усвідомлене управління власними діями відповідно до своїх цінностей та принципів.

Обґрунтуванням такого підходу є те, що особистісна зрілість дозволяє людині ефективно функціонувати в соціальному середовищі, досягати поставлених цілей, а також сприяє розвитку здорових міжособистісних стосунків. Крім того, зріла особистість здатна до рефлексії, що є основою для подальшого саморозвитку. Це визначення є оптимальним для дослідження, адже дозволяє оцінювати рівень внутрішньої гармонії, відповідальності, самостійності та здатності до адаптації, які є ключовими аспектами зрілості.

1.2. Особливості виникнення та прояву особистісної зрілості у підлітковому віці

Підлітковий вік - це період життя людини між юністю і дорослістю. У західній психології традиція поєднання підліткового віку переважає в період старості, який називається періодом дорослішання, змістом якого є перехід від дитинства до дорослості і межі якого можуть поширюватися від 12 до 14 до 25 років. У домашньому господарстві молодість визначається в межах 14-18 років і вважається самостійним періодом у розвитку людини, її особистості та індивідуальності. Вік від 15 до 17 років відомий як ранній підлітковий або старший шкільний вік [1, 26-33].

Особливості інтелектуального розвитку в ранньому підлітковому віці багато в чому пов'язані з соціальною ситуацією розвитку, яка визначається тим, що учень ось-ось вступить у самостійне життя. Суспільство ставить перед молодою людиною невідкладне, життєво важливе завдання здійснити в цей час

професійне самовизначення не лише у вигляді внутрішнього плану у вигляді мрії, наміру стати кимось, а й у сенсі реальний вибір. Крім того, цей вибір здійснюється двічі: вперше в 9 класі, коли учень обирає форму випускного; другий у 11 класі, якщо планується шлях до навчання в університеті чи безпосередня участь у професійному житті.

Для раннього підліткового віку характерне прагнення до майбутнього. Готовність до професійного та особистісного самовизначення стає центральним новоутворенням раннього підліткового віку. За цей час реалізується тимчасова перспектива. Поступово з'являється зв'язок між «я як дитина» та «дорослим, яким я стану». Можливість реалізації особистісного та професійного самовизначення вимагає від студента певного ступеня особистісного розвитку. Динаміка розвитку в ранньому підлітковому віці залежить від ряду умов. Перш за все, це характеристики спілкування з важливими людьми, які мають вирішальний вплив на процес самовизначення [3, 416].

На сучасному етапі розвитку, у формуванні особистості

Оскільки розвиток людини став не лише важливою метою, а й необхідною умовою створення нового суспільства, проблема формування зрілості особистості все більше висувається на перший план. У цьому контексті особливого значення набуває знання людини про себе. Докорінно змінюється ставлення до власної особистості. Сприйняття себе унікальним, зі своїми думками, переживання, відчуття, погляди та оцінки. Це йде рука об руку з високим рівнем впевненості в собі.

Найважливішим психологічним досягненням у підлітковому віці є відкриття власного внутрішнього світу. Зовнішній, фізичний світ є лише однією з можливостей суб'єктивного досвіду, центром якого є власна особистість, власне «Я». Як відомо, процес відкриття власного «Я» складний і суперечливий.

Раптом виявляється, що «внутрішнє я» не збігається з «зовнішньою» поведінкою, що робить актуальною проблему самоконтролю. Невпевненість, недостатня диференційованість, нечіткість «Я» в цьому віці призводять до

відчуття страху і внутрішньої порожнечі, яку слід чимось заповнити, що в свою чергу породжує підвищену потребу в спілкуванні і водночас підвищення його вибірковості, підвищена потреба у відокремленні від інших.

Процес формування впевненості в собі у підлітків включає прояви особистої ідентичності, відчуття індивідуальної самоідентичності та цінності. Найбільш глибоко і детально ця проблема аналізується в роботах Е. Еріксона, який спочатку розглядає підлітковий вік як кризу ідентичності, що складається з послідовності соціальних, індивідуальних і особистих рішень, ідентифікацій і самовизначень.

Важливим моментом є формування почуття дорослості.

Звичайно, зростає інтерес до психологічних тем проблем самопізнання – відкриття власного «Я». Якщо розуміти людину як особистість, то можна говорити про те, що пізнання може відбуватися через різноманітні форми зв'язку її «Я» з «Я» інших людей. Г. Олпорт також зазначав, що зріла людина має широкі межі «Я». Вона може дивитися на себе «зі сторони», оцінювати свої вчинки і дії, бачити цілісну картину навколишнього, виявляє здатність до самопізнання, бачить речі такими, якими вони є, характеризується емоційною стійкістю.

Пояснюючи ці перші положення загального характеру, необхідно підкреслити, що особистість, як суб'єкт спілкування та пізнання інших людей, стає суб'єктом самопізнання у спілкуванні з тими людьми, яких вона виділяє за ціннісним фактором, зокрема такими особистісними якостями, як відповідальність, незалежність, самоствердження тощо.

Стосовно проблеми формування основних компонентів структури особистісної зрілості старших підлітків (а саме: визначення основних параметрів особистісної зрілості) ми залишаємося на аналізі цього боку досліджуваного виділення їхнього «Я», який представляє інтерес в рамках теми нашого дослідження.

Процес особистісного розвитку людини є комплексним і багатогранний. Ми розглядаємо лише ту сторону, від якої залежить не тільки активність, а й можливість формування особистісного «Я».

Ми не віримо, що для розвитку особистості існують обмеженнями, а тому ми будемо говорити про ранню юність як про один із етапів розвитку особистісної зрілості. Такий вибір зумовлений специфікою соціальної ситуації

Розвиток у цьому віці, особливо потреби старших підлітків соціально-професійного самовизначення, його задоволення

Йдеться про знання характеристик вашої власної особистості, а також про ваші реальні та потенційні здібності. Очевидно, що формування і розкриття «Я» в старшому підлітковому віці можливе лише через спілкування з важливими для них людьми. У цьому процесі формуються сутнісні структурні компоненти особистісної зрілості старших підлітків.

За відносно короткий час підліток має створити життєвий план, щоб вирішити питання, ким бути. Крім того, він повинен не тільки уявляти своє майбутнє загалом, а й усвідомлювати, як він може досягти поставлених цілей у житті. У тих учнів, які вирішили продовжити шкільну освіту в 9-му класі, проблема вибору професії фактично відкладається два роки. Але в 11 класі, з одного боку, проблеми професійного самовизначення знову і на новому рівні виходять на перший план; вибір професії та створення планів подальшої підготовки, з іншого боку проблеми з підготовкою до атестату та вступного кваліфікації до вищої освіти.

На більш високий рівень піднімається розвиток нервової системи, що визначає ряд особливостей пізнавальної діяльності і сенсорної сфери. Переважаюче значення в навчальній діяльності займає абстрактне (від лат. abstraction - розумове відволікання) мислення, прагнення глибше зрозуміти сутність і причинно-наслідкові зв'язки досліджуваних предметів і явищ.

Школярі усвідомлюють, що в навчанні знання фактів і прикладів цінне лише як матеріал для роздумів, для теоретичних узагальнень. Тому в їх мисленні переважає аналітико-синтетична активність, прагнення до порівнянь,

а притаманна підліткам категоричність суджень поступається місцем гіпотетичним припущенням, потребі зрозуміти діалектичну сутність досліджуваних явищ, побачити їх суперечливість, як а також зв'язки, які існують між кількісними та якісними змінами. Але всі ці особливості мислення і пізнавальної діяльності формуються під вирішальним впливом навчання. Якщо вчителі не виявляють належної турботи про розвиток мисленнєвих здібностей, то у деяких старшокласників може зберігатися схильність до напівмеханічного запам'ятовування матеріалу, що вивчається [11, 205].

У підлітковому віці у більшості учнів виражені пізнавальні інтереси. Особливо це актуально для успішних учнів. Дослідження показують, що найбільш поширений інтерес викликає вивчення предметів природничого циклу: математики, фізики, економіки, інформатики. Це відображає розуміння їх ролі та значення в науково-технічному прогресі. З цієї причини окремі учні менше уваги приділяють вивченню гуманітарних предметів. Усе це вимагає від учителів не лише підвищення якості викладання цих предметів, а й забезпечення змістовної позакласної роботи з метою збудження та підтримки інтересу юнаків та дівчат до вивчення літератури, історії та інших гуманітарних предметів. Що стосується середньо і слабо успішних учнів, то у багатьох з них не виражені пізнавальні процеси, а деякі з них часто навчаються взагалі без достатнього бажання. Психологічно це пояснюється тим, що труднощі та неуспішність в оволодінні знаннями негативно позначаються на їх емоційно-мотиваційній сферах, що в кінцевому підсумку знижує тонус навчальної роботи. Подолати цей недолік можна лише за умови своєчасної та дієвої допомоги у навчанні та підвищення якості навчальної успішності [12, 215].

Розвиток мисленнєвих здібностей, прагнення до глибших теоретичних узагальнень стимулюють роботу підлітків над мовленням, викликають у них бажання вдягати свою думку в більш точні й яскраві словесні форми, використовувати афоризми, уривки з наукових і художніх творів. Для цієї мети. Деякі записують нові слова, терміни та цікаві вислови видатних людей у спеціальні зошити та блокноти. Все це необхідно враховувати в навчально-

виховній роботі і допомагати учням відточувати свою думку, вміти звертатися до словників, докладно пояснювати наукові терміни, іноземні слова. Особливо важливу роль у цьому відіграє організація поза – класне читання, яке працювало на виховання культури мовлення, на допомогу учням у подоланні вад мовлення.

Соціальні переживання і почуття глибоко впливають на моральне формування підлітків. Саме в цьому віці на основі моральних знань і життєвого досвіду формуються певні моральні погляди та переконання, якими юнаки та дівчата керуються у своїй поведінці. Тому так важливо, щоб у школі змістовно здійснювалося громадянське та моральне виховання, проводилися бесіди, систематично залучалися учні до громадської роботи. Дослідження показують, що слабка постановка громадянсько-морального виховання обертається значними витратами у розвитку підлітків. Деякі з них можуть проявляти соціальну пасивність, втягуватися в різні позашкільні об'єднання негативної спрямованості. Спілкування з однолітками також необхідне для розвитку самовизначення в ранньому підлітковому віці, але має й інші функції. Якщо старшокласник розраховує на конфіденційне спілкування з дорослими, особливо в проблемних ситуаціях, коли їм важко прийняти рішення, спілкування з друзями залишається інтимним і особистим. Його зміст – реальне життя, а не життєві перспективи; Інформація, передана другу, є досить секретною. Таке спілкування характеризується особливою довірою, інтенсивністю та прихильністю, які залишають враження інтимності у стосунках підлітків із близькими їм людьми [4, 608].

Роки підліткового віку для багатьох школярів характеризуються інтимними переживаннями, першим коханням, часто залишаючи слід на все життя. Завдання вчителів і всіх, хто контактує з учнями цього віку, — добре ставитися до їхніх інтимних переживань, не втручатися в ці почуття, розуміти і всіляко щадити їх. Проте, виявляючи зрозумілу в цих випадках обережність і делікатність, необхідно задавати учням питання дружби і кохання, а також стосунків між статями, за допомогою медичних працівників проводити

відповідне гігієнічне виховання, а в у деяких випадках доцільно працювати окремо з хлопцями та дівчатами [3, 416].

Великий вплив на вольові процеси має розвиток сенсорної сфери та свідомості старшокласників, причому в ході вольових дій вирішальне значення має осмислення своїх намірів і поведінки. Помічено, що якщо студент поставив перед собою певну мету в навчальній чи громадській роботі або чітко визначив свої життєві плани з урахуванням наявних інтересів і схильностей, то він, як правило, виявляє високу цілеспрямованість та енергійність у роботі, а також наполегливість у подоланні труднощів, що виникають. З цим пов'язана ще одна особливість старшокласників, пов'язана з роботою над їх самоосвітою. Підлітки здебільшого відрізняються підвищеною вимогливістю до оточуючих і недостатньо вимогливі до себе.

Істотною особливістю підлітків є загострення їх свідомості і почуттів у зв'язку з майбутнім життєвим самовизначенням і вибором професії. Питання про те, ким бути, для них перестає бути абстрактним, і вирішується воно не без вагань, не без труднощів і внутрішніх переживань. Справа в тому, що навчання в школі так чи інакше робить розумову працю для них більш звичним, і під впливом цього багато юнаків і дівчат мріють пов'язати своє життя з розумовою діяльністю. Соціальні потреби такі, що переважна більшість старшокласників після закінчення школи має включитися у сферу матеріального виробництва. В результаті у деяких юнаків і дівчат, особливо тих, які не встигають, склалася хибна думка, що вчитися мало користі: працювати на заводі, займатися дрібною торгівлею, малим і середнім бізнесом, мовляв, без середньої освіти негативно впливає на їх ставлення до оволодіння знаннями [11, 205].

У розвитку і вихованні підлітків така складність проявляється часто. Прагнення багатьох батьків створити найкращі умови для життя і навчання своїх дітей призводить до того, що останні звикають задовольняти всі свої потреби, внаслідок чого часто формується споживацьке ставлення до життя. Відсутність практичного досвіду породжує у них відставання в загальному соціальному розвитку і деяку інфантильність у судженнях, що, в свою чергу, не

дає їм можливості зрозуміти непомірність багатьох своїх потреб і недоцільність зустрічі з ними. Подолання цих недоліків зумовлює необхідність розширення суспільно корисної діяльності учнів та залучення їх до цієї тематичної роботи як у школі, так і вдома [6, 24 – 31].

Нарешті, слід зазначити, що на розвиток і поведінку підлітків великий вплив робить їх підвищена реактивність (чутливість) до всього нового, що відбувається в житті, в літературі, мистецтві і музиці, а також в моді. Вони чуйно і швидко схоплюють це і прагнуть копіювати все ультрасучасне: довжину волосся, кольори і незвичайний крій одягу, «музичні» твори. На цьому фоні у них часто виникає неправильне ставлення до класики в мистецтві і літературі, брак розуміння важливої ролі позитивних культурних і трудових традицій. Це також створює певні проблеми в освіті. Але при правильному підході до справи ці проблеми успішно вирішуються. Головне тут не боротьба з прагненням юнаків і дівчат до всього нового, а, навпаки.

Бажання багатьох батьків створити найкращі умови для життя та навчання своїм дітям змушує їх звикнути до задоволення всіх своїх потреб, внаслідок чого у них часто формується споживча поведінка щодо життя. Відсутність практичного досвіду призводить до затримки їхнього загального суспільного розвитку та до певної інфантильності у судженнях, що, у свою чергу, не дає їм можливості зрозуміти надмірність багатьох своїх потреб і недоречність зустрічі з ними. Подолання цих недоліків викликає необхідність розширення суспільно корисної діяльності учнів та залучення їх до цієї тематичної роботи як у школі, так і вдома [7, 464].

Особистісна зрілість у підлітків має свої особливості в процесі виникнення і прояву, зумовлені інтенсивними змінами в психофізіологічному розвитку, соціальним середовищем та пошуком власної ідентичності.

Основні особливості виникнення особистісної зрілості у підлітків:

- Формування самосвідомості та ідентичності: підлітки активно досліджують власне "я", усвідомлюють свої унікальні якості, бажання та

цінності. Це є критичним етапом для розвитку автономії та відповідальності, що є основою особистісної зрілості.

- Соціальне дзеркало: значну роль у розвитку особистісної зрілості відіграє соціальне середовище – однолітки, батьки, вчителі. Підлітки шукають визнання та підтвердження своїх дій у навколишніх, що може стимулювати чи, навпаки, уповільнювати зрілість залежно від реакцій середовища.
- Конфлікти між бажанням самостійності і залежністю від дорослих: підлітки прагнуть до незалежності, але часто залежать від дорослих у прийнятті важливих рішень. Це протиріччя може породжувати внутрішні конфлікти, які, однак, є важливим стимулом для розвитку самостійності.

Прояви особистісної зрілості у підлітків:

- Відповідальність і саморегуляція: здатність підлітка брати відповідальність за свої дії, розуміти наслідки та вчитися на власному досвіді, є показником зрілості. Це виявляється в умінні самостійно ухвалювати рішення, зокрема морального та етичного характеру.
- Емоційна стійкість: хоча підлітковий вік характеризується емоційною нестабільністю, поступово розвивається здатність контролювати свої емоції та не піддаватися імпульсивним реакціям.
- Прагнення до соціальної відповідальності: зрілі підлітки демонструють зростаючу здатність співпереживати та допомагати іншим, що свідчить про розвиток емпатії та усвідомлення своєї ролі в суспільстві.
- Критичне мислення та рефлексія: підлітки починають аналізувати не тільки своє оточення, але й власну поведінку, дії та вчинки. Зрілість проявляється у здатності розмірковувати над власними помилками та будувати на їх основі подальшу поведінку.

Особистісна зрілість у підлітковому віці є нестійкою і нерівномірною. Вона розвивається через експериментування, помилки та навчання, яке підлітки отримують у процесі власних спроб та соціальної взаємодії.

У параграфі "Особливості виникнення та прояву особистісної зрілості у підлітковому віці" можна зробити висновки, що особистісна зрілість у підлітків

формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Зокрема, ключову роль відіграють зміни, пов’язані з розвитком самосвідомості, соціальними взаємодіями, потребою у самостійності та відповідальності. Відзначено, що розвиток зрілості в цьому віці є нерівномірним і відбувається через конфлікти між бажанням незалежності та збереженням залежності від дорослих.

Основними проявами особистісної зрілості у підлітків є зростання здатності до саморегуляції, критичного мислення, емоційної стійкості та прагнення до соціальної відповідальності. Проте розвиток цих якостей часто супроводжується труднощами, зокрема внутрішніми конфліктами та емоційною нестабільністю, які є природними етапами дорослішання.

Отже, особистісна зрілість у підлітковому віці виникає поступово і залежить від багатьох чинників, а її прояви вимагають підтримки з боку сім'ї та соціального середовища.

1.3. Мотивація та цілісність особистості підлітка

Підлітковий вік — це період активного розвитку та становлення особистості, коли визначаються не лише зовнішні соціальні ролі, а й внутрішні орієнтири, життєві цілі та мотиви. У цей час підлітки шукають відповіді на важливі питання: хто я? Якими хочуть бути в майбутньому? Як я можу змінити навколишній світ? Мотивація та цілісність особистості в цьому віці є ключовими елементами, що визначають успішність адаптації підлітка до дорослого життя.

Мотивація підлітка є рушійною силою, яка стимулює його до активної діяльності. У підлітковому віці мотивація значною мірою змінюється порівняно з дитячим віком. Якщо в дитинстві основним джерелом мотивації були зовнішні фактори, такі як схвалення батьків або вчителів, то в підлітковому віці мотивація стає внутрішньою, більш автономною. Підлітки прагнуть самовираження, незалежності та самоактуалізації. Вони шукають внутрішні

стимули, які відповідають їхнім інтересам, бажанням та цінностям. Це може проявлятися в інтересах до різних видів діяльності: від спорту до науки чи мистецтва.

У цей період підлітки часто змінюють свої мотиваційні орієнтації. Наприклад, на перший план можуть вийти не стільки успіхи в навчанні, скільки самопізнання і реалізація особистих амбіцій. Мотивація може бути спрямована на досягнення певного соціального статусу серед однолітків, прагнення стати лідером, знайти свою групу однодумців або, навпаки, бажання відірватися від стереотипів і традицій, запропонованих суспільством.

Цілісність особистості підлітка тісно пов'язана з його мотивацією. Цілісність — це не лише здатність мати чітке уявлення про себе, свої бажання та орієнтири, а й здатність приймати різноманітні аспекти своєї особистості, зберігаючи внутрішню гармонію і зрілість. Важливим етапом у розвитку підлітка є формування самосвідомості, коли він починає розуміти свої сильні та слабкі сторони, приймає свою індивідуальність і намагається знайти баланс між соціальними очікуваннями та особистими прагненнями.

Особистісна цілісність у підлітків може порушуватися через різні труднощі, з якими вони стикаються, намагаючись знайти своє місце в світі. Це можуть бути внутрішні суперечності між бажанням бути як усі або на противагу цьому — прагнення бути унікальним. У цьому контексті важливими є не лише зовнішні фактори, як підтримка родини та вчителів, а й внутрішня мотивація підлітка до самопізнання та розвитку.

Інтеграція мотивації та цілісності особистості є важливим чинником для розвитку здорової і зрілої особистості. Підлітки, які мають сильну внутрішню мотивацію, здатні краще долати труднощі, більш успішно адаптуються до змінюваних умов і знаходять способи досягати поставлених цілей. Водночас, якщо підліток не здатний узгодити свої внутрішні прагнення з зовнішнім середовищем або не має чіткої мети, це може призвести до емоційних криз і депресивних станів.

Мотивація та цілісність особистості є ключовими складовими розвитку підлітка. Цей період є часом пошуку, змін і самопізнання, коли мотивація не лише визначає напрямок розвитку, а й сприяє формуванню цілісної, гармонійної особистості. Тому підтримка підлітків у цей період має бути направлена на розвиток їхньої внутрішньої мотивації, зміцнення самоповаги та допомогу в формуванні цілісного розуміння власної ідентичності.

1.4. Взаємозв'язок між рівнем зрілості та основними психологічними характеристиками (самооцінка, емоційна стабільність, цінності)

Особистісна зрілість — це важлива характеристика розвитку людини, яка визначає її здатність до самостійного прийняття рішень, відповідальності за свої дії та ефективної взаємодії із соціумом. У підлітковому віці, коли інтенсивно формуються самосвідомість і ціннісна система, рівень зрілості тісно пов'язаний із такими психологічними характеристиками, як самооцінка, емоційна стабільність та система цінностей.

Самооцінка визначає те, як людина сприймає себе та свої можливості. У підлітковому віці цей показник часто нестабільний, що зумовлено пошуком ідентичності. Адекватна самооцінка є ознакою особистісної зрілості, оскільки дозволяє підлітку об'єктивно оцінювати свої досягнення та потенціал.

- Підлітки з високим рівнем самооцінки, як правило, демонструють більшу самостійність і здатність до рефлексії, що сприяє їхньому становленню як зрілих особистостей.
- Навпаки, низька або завищена самооцінка може ускладнювати цей процес, формуючи залежність від зовнішньої оцінки або надмірну самовпевненість.

Емоційна стабільність відображає здатність контролювати свої емоції та зберігати рівновагу у стресових ситуаціях. Для підлітків, які лише розвивають ці навички, емоційна нестабільність є типовою. Проте саме розвиток емоційної

стабільності визначає здатність підлітка справлятися з конфліктами, приймати раціональні рішення та долати труднощі.

- Емоційно стабільні підлітки зазвичай демонструють кращу соціальну адаптацію та готовність до відповідальних рішень, що є ознаками особистісної зрілості.
- У свою чергу, емоційна нестабільність часто супроводжується імпульсивністю та труднощами у міжособистісних стосунках, що гальмує цей процес.

Цінності визначають життєві орієнтири особистості, її уявлення про добро, справедливість та відповідальність. У підлітковому віці закладається основа для розвитку ціннісної системи, яка безпосередньо впливає на рівень особистісної зрілості.

- Підлітки з чіткими моральними орієнтирами легше приймають відповідальні рішення та демонструють емпатію.
- Відсутність сформованої системи цінностей, натомість, призводить до хаотичного поведінкового вибору та низької здатності до рефлексії.

Самооцінка, емоційна стабільність і цінності є ключовими показниками особистісної зрілості, що формуються у підлітковому віці. Взаємозв’язок між ними визначає не лише успішність соціальної адаптації, але й здатність особистості відповідати на виклики сучасного світу. Завдання педагогів, психологів та батьків — підтримувати підлітків у розвитку цих характеристик, створюючи умови для формування зрілої, відповідальної та гармонійної особистості.

РОЗДІЛ 2
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ПІДЛІТКІВ

2.1. Сприяння особистісному зростанню підлітків: стратегії заохочення саморозвитку

Підлітковий вік - це ключовий період у розвитку особистості, відзначений швидкими змінами, новими викликами та значними можливостями для зростання. «Сприяння особистісному зростанню підлітків: стратегії виховання саморозвитку» — це всеосяжне керівництво, яке покликане допомогти батькам, педагогам та наставникам підтримувати підлітків на цьому важливому етапі життя.

Особистісне зростання у підлітковому віці охоплює широкий спектр досвіду, включаючи розвиток самосвідомості, емоційного інтелекту, стійкості та соціальних навичок. Цей період характеризується дослідженням ідентичності, формуванням особистісних цінностей та початком самостійного прийняття рішень. Розуміння цієї динаміки є ключем до надання правильної підтримки та керівництва. Йдеться про допомогу підліткам у розкритті того, хто вони, у що вони вірять і як вони можуть орієнтуватися у навколишньому світі.

Підлітковий вік не обходиться без проблем. Підлітки часто стикаються з проблемами, пов'язаними із самооцінкою, тиском з боку однолітків, академічним стресом та емоційними потрясіннями. Однак ці проблеми також надають можливості значного особистісного зростання. Навчаючись долати перешкоди, підлітки розвивають стійкість, адаптивність та сильніше почуття власної гідності. Підтримка їх у цьому досвіді має вирішальне значення для того, щоб допомогти їм стати впевненими та здібними молодими людьми.

2.2. Роль педагогів у формуванні особистісної зрілості

Педагоги відіграють ключову роль у процесі формування особистісної зрілості підлітків, адже саме освітнє середовище є важливим простором для розвитку їхніх моральних, емоційних і соціальних компетенцій. У сучасних умовах школа стає не лише джерелом знань, а й майданчиком для формування життєвих навичок, самостійності, відповідальності та адаптації до дорослого життя.

Однією з основних рис особистісної зрілості є здатність до самостійного прийняття рішень і відповідальність за власні вчинки. У цьому процесі педагоги можуть відігравати роль фасилітаторів, які допомагають учням освоювати нові компетенції через практичний досвід. Зокрема, проектне навчання є ефективним інструментом для розвитку самостійності. Виконання завдань, які потребують аналізу, планування та рефлексії, допомагає учням відчувати відповідальність за досягнуті результати.

Важливим є й залучення підлітків до ухвалення рішень у класному колективі. Наприклад, організація спільних заходів, підготовка шкільних проєктів чи навіть вибір теми для обговорення на уроці сприяють усвідомленню підлітками значущості їхнього внеску в загальний результат.

Особистісна зрілість передбачає не лише раціональний, а й емоційний розвиток. Емоційний інтелект – це здатність усвідомлювати власні почуття, управляти ними та розуміти емоції інших. Педагоги можуть сприяти розвитку цих якостей через створення психологічно безпечного середовища, де учні мають можливість висловлювати свої почуття без страху осуду.

Методи, які стимулюють емоційну грамотність, включають обговорення художніх творів, участь у рольових іграх, аналіз життєвих ситуацій. Наприклад, обговорення героїв літературних творів дає змогу учням оцінити їхні дії та емоційні реакції, порівняти їх із власними переживаннями.

Крім того, педагоги можуть допомагати учням розвивати навички управління стресом і вирішення конфліктів. Це досягається через проведення тренінгів, інтерактивних занять або дискусій, де учні вчаться знаходити компроміси та ефективно реагувати на складні життєві обставини.

Мотивація є рушієм особистісного зростання. Завдання педагога – допомогти учням знайти сенс у навчанні та пов'язати здобуті знання з реальним життям. Одним із способів є індивідуальний підхід до учнів, що дозволяє врахувати їхні сильні сторони, інтереси та потреби.

Інтеграція практико-орієнтованих завдань у навчальний процес також сприяє мотивації. Наприклад, розв'язання реальних проблем чи участь у міжшкільних конкурсах дозволяє підліткам побачити результат своїх зусиль і зрозуміти їхню важливість.

Школа є основним середовищем, де підлітки взаємодіють із соціумом. Через участь у спільних проєктах, волонтерських ініціативах або шкільному самоврядуванні педагоги допомагають учням розвивати соціальні навички, такі як співпраця, лідерство, комунікація та емпатія.

Наприклад, організація екологічних акцій або благодійних заходів сприяє формуванню почуття відповідальності за суспільство та навколишнє середовище. У таких умовах підлітки усвідомлюють власну роль у житті громади та значущість своїх дій для інших.

Роль педагога у формуванні особистісної зрілості підлітків є надзвичайно важливою. Вони не лише передають знання, а й формують основи для розвитку ключових компетенцій, таких як самостійність, відповідальність, емоційна грамотність і соціальна адаптованість. Завдяки взаємодії з педагогами підлітки отримують підтримку та орієнтири, які допомагають їм стати зрілими, відповідальними особистостями, здатними до самореалізації та гармонійної взаємодії з оточуючим світом.

2.3. Батьківська підтримка як основа особистісної зрілості

Особистісна зрілість формується через складний і багатовимірний процес, де сім’я відіграє фундаментальну роль. У підлітковому віці, коли дитина проходить через інтенсивні фізичні, емоційні та соціальні зміни, батьківська підтримка стає критично важливою. Саме вона створює умови для формування самостійності, відповідальності та емоційної стабільності, які є ключовими аспектами особистісної зрілості.

Встановлення довірливих стосунків із підлітком є першочерговим завданням батьків. Відкрите спілкування дозволяє підлітку почуватися захищеним і впевненим у тому, що його думки й почуття важливі. Коли батьки вислуховують дитину без осуду, вона починає відкрито ділитися своїми переживаннями, що сприяє розвитку саморефлексії та розуміння власних емоцій. Важливим аспектом підтримки є поступове надання підліткові самостійності. Наприклад, дозвіл самостійно приймати рішення у виборі хобі чи плануванні часу сприяє розвитку навичок ухвалення рішень і розуміння наслідків власних дій. Батьківська довіра в таких ситуаціях стає каталізатором для формування зрілої поведінки.

Батьки є першими наставниками, які навчають підлітка брати відповідальність за свої вчинки. Однак це можливо лише за умови чітких, але гнучких орієнтирів, які дозволяють дитині зрозуміти межі свободи. Наприклад, встановлення правил стосовно використання гаджетів або виконання домашніх обов’язків сприяє дисципліні, але водночас дає простір для прийняття власних рішень.

Важливо, щоб батьки підтримували ініціативи підлітка, навіть якщо вони здаються незначними чи незвичними. Наприклад, заохочення до участі в гуртках, волонтерських заходах чи спортивних змаганнях допомагає дитині відчути себе значущою і відповідальною за результати своїх дій.

Підлітковий вік часто супроводжується емоційною нестабільністю через гормональні зміни, соціальний тиск і пошук себе. У таких обставинах батьки

мають стати джерелом емоційної підтримки. Просте визнання почуттів підлітка, на кшталт "Я розумію, що ти почуваєшся засмученим", може допомогти йому впоратися зі стресом.

Емпатія батьків сприяє формуванню довіри й емоційного інтелекту. Коли підліток бачить, як батьки висловлюють свої емоції та справляються з ними, він починає переймати ці моделі поведінки. Це допомагає йому формувати стійкість і розвивати здатність вирішувати конфлікти.

Батьківська поведінка є потужним інструментом у формуванні особистісної зрілості. Діти вчаться через спостереження, тому позитивний приклад батьків, які демонструють відповідальність, взаємоповагу та емоційну зрілість, є надзвичайно важливим. Якщо батьки активно долучаються до соціально корисної діяльності, підтримують ініціативи громади чи показують, як вирішувати життєві труднощі, підлітки починають наслідувати ці поведінкові моделі. Таким чином, батьки закладають основи для розвитку моральних принципів і соціальної відповідальності.

Батьківська підтримка є ключовим фактором у формуванні особистісної зрілості підлітків. Через довіру, емоційну підтримку, заохочення самостійності та власний приклад батьки допомагають дитині стати зрілою особистістю, здатною адаптуватися до сучасного світу. Саме завдяки гармонійному взаємозв’язку з родиною підлітки отримують впевненість у собі, здатність приймати зважені рішення й брати відповідальність за власне життя.

2.4. Психологічна підтримка у розвитку особистісної зрілості

Підлітковий вік є періодом інтенсивних змін, як фізіологічних, так і психологічних, що становлять виклик для підлітка на шляху до особистісної зрілості. Це час, коли формуються важливі життєві навички, і ключову роль у цьому процесі відіграє психологічна підтримка. Завдяки увазі, розумінню та позитивному впливу з боку оточення, підлітки можуть подолати труднощі цього етапу, розвиваючи впевненість у собі, емоційну стабільність і здатність

до конструктивних міжособистісних взаємодій. Однією з найважливіших складових особистісної зрілості є здатність підлітка адекватно оцінювати себе, свої можливості та сильні сторони. Психологічна підтримка сприяє формуванню здорової самооцінки, що в свою чергу впливає на успішність соціальної адаптації та розвиток внутрішньої впевненості.

Психолог може допомогти підлітку зрозуміти свої емоції, адекватно реагувати на успіхи та невдачі, а також допомогти йому знайти внутрішні ресурси для подолання складнощів. Наприклад, за допомогою психотерапевтичних технік, таких як когнітивно-поведінкова терапія або арт-терапія, підлітки можуть розвивати навички саморегуляції та позитивного сприйняття себе.

У підлітковому віці емоційна нестабільність є звичайним явищем. Психологічна підтримка стає важливою для того, щоб підліток навчився справлятися зі змінами в настрої, стресами та емоційними потрясіннями. Психолог може допомогти в розвитку емоційного інтелекту, навчити підлітка розпізнавати й виражати свої почуття, а також шукати способи їх конструктивного вираження.

Емоційна підтримка з боку психолога дозволяє підліткові побачити в собі позитивні риси, попри складні життєві ситуації. Це допомагає йому зберігати психічну рівновагу в періоди кризи, що є важливим елементом на шляху до зрілості. Міжособистісні стосунки є важливим аспектом особистісної зрілості, і саме через них підлітки вчаться взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти і знаходити компроміси. Психологічна підтримка допомагає підліткам розвивати ці навички, що сприяє їхній адаптації в соціумі.

Важливою складовою цього процесу є тренінги і заняття, на яких підлітки можуть відпрацьовувати навички ефективної комунікації. Психологічна підтримка дозволяє знижувати рівень тривожності та страху перед взаємодією з іншими людьми, тим самим створюючи умови для розвитку соціальних компетенцій, що є основою зрілих і здорових стосунків. Підлітковий вік – це також час, коли підлітки стикаються із соціальними викликами, зокрема із

труднощами у взаємодії з однолітками та дорослими, а також пошуком свого місця у суспільстві. Психолог може допомогти підлітку зрозуміти свої ролі в групі, розвивати здатність до самоідентифікації та прийняття себе.

Також важливою є підтримка підлітка в питаннях самовизначення та самовираження, оскільки вік між 12 і 18 роками є часом, коли формується світогляд та цінності. Психолог може допомогти підлітку розібратися в його інтересах, цілях і прагненнях, що дозволяє йому краще орієнтуватися в майбутньому й приймати свідомі рішення.

Психологічна підтримка є невід'ємною частиною процесу становлення особистісної зрілості підлітка. Вона дозволяє розвивати емоційну стабільність, самооцінку, комунікативні навички та впевненість у собі, що є основою здорової адаптації до дорослого життя. Підлітки, які отримують таку підтримку, мають більше шансів стати зрілими, відповідальними та самодостатніми особистостями, здатними до ефективного вирішення життєвих завдань і конструктивних міжособистісних взаємодій.

2.4. Комплексний підхід до розвитку особистісної зрілості

Особистісна зрілість підлітка — це не лише результат фізіологічних змін, але й багатогранний психологічний процес, що охоплює емоційний, соціальний та інтелектуальний розвиток. У цей період молодь переживає багато змін, що безпосередньо впливають на її самосприйняття та здатність взаємодіяти з оточенням. Саме тому для ефективного розвитку особистісної зрілості підлітків важливий комплексний підхід, який передбачає інтеграцію різних аспектів: родинного, освітнього та психологічного впливу. Сім'я є першим соціальним середовищем, яке має найбільший вплив на підлітка. У цьому контексті комплексний підхід передбачає створення в родині атмосфери підтримки та довіри, що дозволяє підлітку відчувати безпеку та прийняття. Батьки повинні не лише контролювати поведінку дитини, але й активно залучатися до її

емоційного розвитку, створюючи умови для розвитку самооцінки та самоповаги.

Батьківська підтримка та здатність до конструктивного діалогу є важливими аспектами в розвитку особистісної зрілості підлітка. Взаєморозуміння з батьками дозволяє підліткові сприймати зміни, які відбуваються в ньому, та адаптуватися до них. Водночас батьки можуть бути прикладом для наслідування, демонструючи здатність до емоційної зрілості та відповідальності.

Школа та інші освітні установи грають не менш важливу роль у становленні особистісної зрілості підлітка. Поряд із набуттям знань, освітнє середовище повинно забезпечувати розвиток критичного мислення, креативності та здатності до самостійного прийняття рішень. Підлітки мають навчатися не лише теорії, але й практичним навичкам самоконтролю, планування та організації власного часу.

Для ефективного розвитку особистісної зрілості важливо, щоб освітній процес був орієнтований на індивідуальні потреби підлітка, враховуючи його інтереси та схильності. Навчання повинно надихати на самопізнання, стимулювати розвиток внутрішньої мотивації і допомагати виявляти особисті цілі, а не лише виконувати зовнішні вимоги. Використання інтерактивних методів навчання, проектної діяльності та індивідуальних консультацій може суттєво сприяти розвитку самостійності й відповідальності.

Комплексний підхід до розвитку особистісної зрілості обов'язково передбачає психологічну підтримку, яка є основою для формування емоційної зрілості підлітка. Підлітки часто переживають емоційні кризи, сумніви в собі, а також стикаються з труднощами у соціальних взаємодіях. Тому важливо, щоб поряд із ними були психологи, консультанти та дорослі наставники, які допоможуть їм розібратися у власних почуттях, навчать справлятися зі стресом та приймати відповідальність за свої емоції.

Психологічна підтримка повинна включати навчання саморегуляції, розпізнавання та вираження емоцій. Це допомагає підліткам краще розуміти

себе, свої потреби та межі, що є важливим етапом у розвитку особистісної зрілості.

Не менш важливим аспектом є взаємодія підлітка з однолітками та іншими соціальними групами. Відносини з іншими людьми формують у підлітка уявлення про себе, допомагають розвивати навички співпраці та вирішення конфліктів. У складному віці відчуття підтримки з боку друзів, вчителів та інших значущих осіб дозволяє підлітку відчувати свою приналежність до соціуму і набути досвіду соціальної взаємодії.

Справжні міжособистісні стосунки, які ґрунтуються на взаємній повазі та підтримці, дозволяють підліткам сформувати здорові соціальні навички, що є необхідними для подальшої дорослої зрілості. Тому важливо створювати умови для розвитку групових та командних діяльностей, де підлітки можуть взаємодіяти, ділитися досвідом і вчитися співіснувати з іншими.

Комплексний підхід до розвитку особистісної зрілості підлітка є багатогранним процесом, що включає взаємодію кількох ключових факторів: сімейну підтримку, освітнє середовище, психологічну допомогу та соціальну адаптацію.

Важливо, щоб усі ці складові працювали гармонійно, сприяючи розвитку емоційної, соціальної та інтелектуальної зрілості підлітка. Лише за умови комплексного підходу підлітки зможуть стати відповідальними, самостійними та психологічно зрілими особистостями, готовими до викликів дорослого життя.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Організація дослідження

Мета – виявити особливості впливу особистісної зрілості підліткового віку на мотивацію навчання у ЗВО.

Для дослідження особистісної зрілості було обстежено 20 учнів (14 хлопчиків і 6 дівчат) 11 класу середньої загальноосвітньої школи с. Богданівка, Знам'янський р-н, Кіровоградська обл.

Гіпотеза дослідження – ми передбачаємо, що особистісна зрілість учнів підліткового віку впливає на мотивацію навчання у закладі вищої освіти.

Вибір методик для дослідження особистісної зрілості підлітків обґрунтований їхньою науковою валідністю, специфікою та комплексним підходом до вивчення особистісних характеристик та мотиваційної сфери, що є ключовими аспектами зрілості.

Тест-опитувальник особистісної зрілості Ю.З. Гільбуха: Ця методика дозволяє досліджувати різноманітні аспекти особистісної зрілості, такі як відповідальність, здатність до саморегуляції, емоційну стійкість та рівень автономії. Саме ці характеристики є основними показниками зрілості, які визначають здатність підлітків приймати самостійні рішення, оцінювати наслідки своїх дій і бути відповідальними за них. Використання тесту Гільбуха дозволяє отримати глибокий профіль особистісної зрілості та забезпечує всебічну оцінку зрілості через показники, які є валідними і перевіреними в контексті розвитку підлітків.

Мета: діагностика рівня особистісної зрілості. Вік застосування: від 15 років та старше.

Зрілість – це результат дорослішання, тобто якість, що залежить, передусім, від віку, причому це поняття поширюється як у людський організм, і на особистість, тобто. ті якості, пов'язані з засвоєнням моральних норм, принципів міжособистісного спілкування, поведінки у колективі тощо. Чим старша дитина, молодий чоловік чи дівчина, тим, як правило, вищий і рівень особистісної зрілості.

Однак особистісна зрілість не є функцією одного лише віку. Багато що тут залежить і від конкретних умов, в яких зростав і виховувався дана людина. Тому деякі підлітки відрізняються вже достатньою особистісної зрілістю, тоді як окремі дорослі і навіть літні люди в своїх поглядах і установках по відношенню до важливих аспектів людських взаємин залишаються дітьми.

Ґрунтуючись на загальноприйнятих уявленнях, виділяють 5 аспектів, що складають особову зрілість:

1. Мотивація досягнень

2. Ставлення до свого «Я» («Я» - концепція).

3. Почуття громадянського обов'язку.

4. Життєва установка.

5. Здатність до психологічної близькості з іншою людиною.

Аналогічним чином визначаються оцінки за окремими шкалами тесту.

1. Мотивація досягнень. Запитання: 2, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 26, 27, 29, 30.

(+33) - (+24) - дуже високий рівень;

(+23) - (+15) - високий;

(+14) – (+7) – задовільний;

менше (+7) – незадовільний.

2. Відносин до свого "Я" ("Я" - концепція). Запитання: 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 30.

(+54) – (+42) – дуже високий рівень;

(+41) – (+30) – високий;

(+29) – (+20) – задовільний;

менше (+20) – незадовільний.

3. Почуття громадянського обов'язку. Запитання: 9, 16, 19, 21, 24, 28.

(+18) – (+12) – дуже високий рівень;

(+11) – (+7) – високий;

(+6) – (+4) – задовільний;

менше (+4) – незадовільний.

4. Життєва установка. Запитання: 3, 4, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 20, 26, 27, 28.

(+36) – (+27) – дуже високий рівень;

(+26) - (+19) - високий;

(+18) – (+11) – задовільний;

менше (+11) – незадовільний.

5. Здатність до психологічної близькості з іншою людиною. Питання: 4, 5, 15, 16, 31, 32, 33м або 33ж.

(+21) – (+15) – дуже високий рівень;

(+14) – (+10) – високий;

(+9) – (+7) – задовільний;

менше (+7) – незадовільний.

Методика вивчення мотивації навчання у ЗВО Т.І. Ільїна:

Мета: вивчення мотивації навчання у ЗВО.

Методику запропоновано Т. І. Ільїною. При створенні цієї методики автор використовувала низку інших відомих методик. У ній є три шкали: «придбання знань» (прагнення придбання знань, допитливість); «оволодіння професією» (прагнення опанувати професійні знання та сформувати професійно важливі якості); «отримання диплома» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення пошуку обхідних шляхів під час складання іспитів і заліків). У опитувальник, для маскування, авторка методики включила ряд фонових тверджень, які надалі не обробляються. Ряд формулювань підкориговано автором книги без зміни їхнього змісту. Мотивація є важливим компонентом особистісної зрілості, оскільки вона визначає цілі, прагнення та усвідомлений підхід до діяльності, як-от навчання. Ця методика дає можливість оцінити не лише рівень мотивації, але й характер ставлення підлітків до

навчальної діяльності, що є показником їх готовності до подальшого розвитку, зокрема в навчальному середовищі. Мотивація до навчання пов’язана з відповідальністю, саморегуляцією та здатністю підлітків усвідомлено визначати свої інтереси і цілі — якраз ці якості є важливими критеріями зрілості.

Інструкція

Позначте вашу згоду знаком "+" або незгоду - знаком "-" з нижченаведеними твердженнями.

Обробка результатів. Ключ до опитувальника

Шкала «набуття знань» — за згоду («+») із твердженням за п. 4 проставляється 3,6 бала; за п. 17 - 3,6 бала; за п. 26 - 2,4 бали; за незгоду («-») із затвердженням за п. 28 - 1,2 бали; за п. 42 - 1,8 бала. Максимум – 12,6 бала.

Шкала "оволодіння професією" - за згоду за п. 9-1 бал; за п. 31 - 2 бали; за п. 33 - 2 бали, за п. 43 - 3 бали; за п. 48 - 1 бал і за п. 49 - 1 бал. Максимум – 10 балів.

Шкала "отримання диплому" - за незгоду за п. 11 - 3,5 бала; за згоду за п. 24 - 2,5 бали; за п. 35 - 1,5 бали; за п. 38 - 1,5 бала та за п. 44 - 1 бал. Максимум – 10 балів. Питання з п. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника та в обробку не включаються.

Отже, обидві методики доповнюють одна одну, надаючи як кількісні, так і якісні показники особистісної зрілості підлітків. Вони дозволяють врахувати як емоційно-вольові якості та соціальні навички, так і особисті цілі та мотивацію, що сприяє отриманню цілісної картини особистісного розвитку.

3.2. Результати дослідження особистісної зрілості.

Провівши тест-опитувальник особистісної зрілості ми отримали такі результати (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Результати по шкалам особистісної зрілості

Мотивація досягнень	Відношення до свого «Я»	Почуття громадянського обов'язку	Життєва установка	Здатність до психологічної близькості з іншою людиною
31	25	8	24	1
15	21	3	8	9
10	15	3	1	7
18	10	3	15	11
19	32	1	3	4
11	20	4	1	9
25	10	13	1	4
29	18	8	21	7
40	20	7	20	15
25	15	10	7	10
22	21	5	11	12
20	20	4	21	12
13	11	6	18	8
29	13	10	15	3
40	25	2	9	11
41	22	8	21	7
11	14	11	3	5
19	21	11	19	10
27	11	9	7	12
35	10	7	10	7

Як ми бачимо з таблиці, найвищі значення у групі досліджуваних отримані по таким шкалам як – мотивація досягнень та відношення до свого «Я». Також у деяких учнів є високі результати і по іншим шкалам. Це може означати те, що їх особистісна зрілість розвивається не тільки в одному направленні, але і в інших теж, а саме: «Життєва установка та здатність до психологічної близькості з іншими людьми». Аналіз результатів дослідження за методикою Ю.З. Гільбуха показав достатню сформованість особистісної зрілості старшокласників традиційної системи навчання. Серед особливостей можна відзначити такі якості як патріотизм, інтерес до явищ суспільно-

політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба в спілкуванні, колективізм, що свідчать про розвинене почуття громадянського обов'язку, впевненість в собі та відповідальність, які культивуються традиційною системою навчання.

Тепер звернемося до розгляду результатів, отриманих за методикою «мотивація навчання у закладі вищої освіти». Значення по шкалам даної методики наведено в табл. 2.2.

Таблица 1.2.

Кількісна виразність мотивів навчання у ЗВО

№	Шкали		
	Придбання знань	Оволодіння професією	Отримання диплому
1	4,2	6	8,5
2	2,4	4	7,5
3	6	4	8,5
4	6	1	8,5
5	6	3	7,5
6	3,6	4	7,4
7	3,6	3	8,5
8	11,4	6	8,5
9	4,2	0	7,5
10	3,6	5	6
11	1,2	4	7,5
12	5	3	6
13	3,6	0	8,5
14	4	3	5

Продовження таблиці 2.2

15	4,2	6	5,5
16	1	3	7,5
17	2	5	5
18	10,5	2	6
19	7,5	6	5,5
20	4	0	8,5

Як ми бачимо з таблиці, найвищі значення у групі досліджуваних отримані по шкалі «отримання диплому». Друге місце займає «придбання знань», а третє – «оволодіння професією». Для них найголовніше отримати диплом, а вже потім придбати знання. Отримані результати є такими, тому що в наш час найголовнішим є отримання диплому, який дає можливість потім влаштуватися на роботу і працювати. Але не потрібно забувати, що все ж таки головними повинні бути знання.

За допомогою коефіцієнта лінійної кореляції К. Пірсона нами було здійснено спробу виявити взаємозв'язок між особистісною зрілістю та мотивацією навчання у ЗВО. Була виконана така процедура обчислення:

Процедура обчислення.

- Дані групуються у таблицю (див. табл. 2. 3.).
- Знаходиться сума показників першого ряду (Σх) і другого ряду (Σу).
- Знаходиться добуток показників першого і другого ряду для кожного учня (ху) та сума добутків (Σху).
- Підноситься до квадрату кожен показник першого (Σx^2) та другого ряду (Σy^2).
- Знаходиться сума квадратів показників першого (x^2) та другого ряду (y^2).

• Обчислюється коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона К. за формулою (див. додаток А)

Таблиця 2.3.

Результати обчислень коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона

№	Особистісна зрілість	Мотивація навчання	Ху	X^2	$У^2$
	X	Y			
1	31	8,5	9,31	49	1,7689
2	15	7,5	-2,97	81	0,1089
3	10	8,5	-18,62	196	1,7689
4	18	8,5	-7,98	36	0,7689
5	19	7,5	-1,65	25	0,1089
6	11	7,4	-2,99	169	0,0529
7	25	8,5	1,33	1	1,7689
8	29	8,5	6,65	25	1,7689
9	40	7,5	5,28	256	0,1089
10	25	6	-1,17	1	1,3689
11	22	7,5	-0,66	4	0,1089
12	20	6	4,68	16	1,3689
13	13	8,5	-14,63	121	1,7689
14	29	5	-10,85	25	4,7089
15	40	5,5	-26,72	256	2,7889
16	41	7,5	5,61	289	0,1089
17	11	5	28,21	169	4,7089
18	19	6	5,85	25	1,3689
19	27	5,5	-5,01	9	2,7889
20	35	8,5	14,63	121	1,7689
	∑x= 24	∑ y= 7,17	∑ xy = -11,7	∑x2 = 1874	∑ y2 = 32,082

Результати обчислень коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона

На етапі дослідження зв’язку між особистісною зрілістю підлітків та їхньою мотивацією до навчання у закладі вищої освіти було висунуто гіпотезу про наявність цього впливу. Вибір гіпотези ґрунтувався на тому, що особистісна зрілість, як сукупність психологічних характеристик, включає в себе такі складові, як відповідальність, самоорганізація та цілеспрямованість. Ці риси, на перший погляд, мають безпосередньо корелювати із навчальною мотивацією.

Дивлячись на таблицю (див. табл. 2.3.), кореляція між даними не досягає рівня статистичної значимості. Тому що результати, які були отримані – є меншими за ті, які повинні бути для кореляції. Особистісна зрілість не має ніякого відношення до мотивації навчання і ніяк на неї не впливає.

Таким чином, висунута нами гіпотеза про вплив особистісної зрілості на мотивацію навчання у ЗВО не підтвердилася, тому що зв’язок між даними – слабкий зворотний взаємозв’язок (див. додаток А).

Відсутність статистично значущого зв’язку між особистісною зрілістю та навчальною мотивацією вказує на те, що їхній взаємозв’язок не є настільки прямим, як передбачалося. Хоча теоретично зрілість повинна впливати на ставлення до навчання, емпіричні дані демонструють, що мотивація є багатовимірним конструктом, на який впливають інші, можливо, важливіші чинники.

Наприклад, навчальна мотивація може бути зумовлена:

- Сімейним впливом: підтримкою батьків, їхнім очікуванням або цінністю освіти в сім’ї.
- Соціальним середовищем: впливом друзів, вчителів або соціальних норм.
- Особистими інтересами: рівнем зацікавленості в обраній сфері знань.
- Емоційними факторами: стресом або страхом невдачі, які можуть значно послабити мотивацію.

Результати цього дослідження вказують на необхідність більш диференційованого підходу до вивчення взаємозв’язку між особистісними рисами та навчальною діяльністю. Можливо, саме поняття "особистісної зрілості" слід деталізувати, виокремлюючи конкретні її аспекти, такі як цілеспрямованість чи саморегуляція. Також варто врахувати інші посередницькі змінні, які можуть модифікувати або посилювати цей зв’язок.

Результати можуть бути також наслідком:

- Недостатньої чутливості методик: Використані опитувальники могли не повністю охоплювати особливості мотивації чи зрілості.
- Особливостей вибірки: Якщо вибірка була невеликою або надто однорідною, це могло вплинути на статистичні результати.
- Відсутності модераторного аналізу: Додаткові змінні, які не були враховані, могли "заховати" істинний зв’язок між зрілістю та мотивацією.

Неуспіх підтвердити гіпотезу не зменшує значущості отриманих результатів. Навпаки, він вказує на складність та багатогранність процесів формування мотивації до навчання. Подальші дослідження могли б включати:

- Аналіз інших факторів, які впливають на мотивацію, таких як професійна орієнтація, ставлення до навчального закладу, рівень підтримки з боку соціального середовища.
- Використання більш складних моделей аналізу, наприклад, структурного моделювання, щоб врахувати всі можливі взаємозв’язки між змінними.
- Порівняння різних груп учнів, наприклад, із різним рівнем академічної успішності чи інтересом до навчання.

Не підтвердження гіпотези — це не поразка, а можливість переосмислити початкові припущення та поглибити розуміння досліджуваної теми. Це дослідження показало, що навчальна мотивація є комплексним явищем, яке формується під впливом багатьох взаємопов’язаних факторів. Результати

можуть слугувати базою для подальших наукових розробок і допомогти у створенні більш ефективних методик підтримки мотивації у студентів.

3.3. Перспективи використання результатів дослідження у школах та психологічних консультаціях.

Результати психологічних досліджень, спрямованих на вивчення особистісної зрілості, самооцінки, емоційної стабільності та ціннісних орієнтацій підлітків, відкривають широкі перспективи для їх практичного застосування. Особливо актуальним є використання цих даних у школах та психологічних консультаціях, адже саме в цих середовищах формується базис психологічного розвитку молодого покоління.

Школа є не лише місцем отримання знань, але й середовищем, у якому розвиваються соціальні, моральні та емоційні навички підлітків. Результати досліджень дають можливість педагогам та адміністрації шкіл створювати програми, спрямовані на всебічний розвиток особистості учнів. Наприклад, на основі отриманих даних можна організувати тренінги для формування адекватної самооцінки. Такі заходи сприятимуть підвищенню впевненості підлітків у власних силах, що є ключовим фактором їхнього майбутнього успіху.

Окрім цього, школа може стати осередком розвитку емоційної стабільності через інтеграцію психологічних практик у навчальний процес. Уроки з розвитку емоційного інтелекту допоможуть учням навчитися розуміти та контролювати власні емоції, а також будувати здорові стосунки з однолітками та вчителями.

Ціннісні орієнтації, вивчені під час дослідження, дозволяють школі формувати систему виховних заходів, яка сприятиме усвідомленню підлітками важливості моральних принципів, таких як повага до інших, чесність, відповідальність. Наприклад, це може бути організація тематичних класних

годин або проєктів, які стимулюють учнів до рефлексії над власними цінностями.

У сфері психологічного консультування результати дослідження також знаходять широке застосування. Однією з основних переваг є можливість діагностики рівня особистісної зрілості та пов’язаних із нею характеристик. Знання про самооцінку, емоційну стабільність та цінності підлітка дозволяють психологу розробити індивідуальну програму підтримки, яка враховуватиме особливості конкретного клієнта.

Наприклад, підліткам із низькою самооцінкою можуть бути запропоновані вправи для підсилення позитивного ставлення до себе та своїх досягнень. У випадках емоційної нестабільності психолог може використовувати техніки когнітивно-поведінкової терапії або майндфулнес для навчання навичок регуляції емоцій.

Також велике значення мають ціннісні орієнтації підлітків. Виявлення конфліктів у системі цінностей може стати відправною точкою для консультативної роботи, спрямованої на гармонізацію внутрішнього світу клієнта та формування життєвих пріоритетів.

Ефективність застосування результатів дослідження значно підвищується за умов співпраці між школами та психологічними консультантами. Наприклад, шкільний психолог може використовувати дані дослідження для ранньої діагностики та залучати зовнішніх спеціалістів для роботи з учнями, які потребують глибшої допомоги.

Окрім цього, проведення тренінгів та семінарів для батьків дозволяє залучати сім’ю до процесу розвитку підлітка. Усвідомлення ролі батьків у формуванні самооцінки та емоційної стабільності дітей є важливим компонентом у досягненні загальної мети — формування зрілої, гармонійної особистості.

Використання результатів психологічних досліджень у школах та консультаціях відкриває широкі можливості для розвитку підлітків. Це дозволяє не лише усувати проблеми, а й попереджати їх, створюючи умови для

гармонійного формування особистості. Інтеграція цих знань у практику допоможе підтримати підлітків у складний період їхнього життя, сприяючи розвитку самостійності, стійкості до викликів та моральної зрілості, необхідних у дорослому житті.

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік – дуже значущий для становлення особистості період життя. Він характеризується переживанням кризи дорослішання, яку можна представити як серію важливих соціальних та індивідуальних особистісних виборів, ідентифікацію та самовідкриття. Особливості цього віку суттєво впливають на формування емоційно-ціннісного відношення до життя та подальшого благополуччя молодих людей. Одним із показників дорослішання є становлення емоційного світу (його багатство, автономність та стабільність механізмів регуляції).

Психологічні особливості становлення особистісної зрілості в підлітковому віці є важливою та актуальною темою в психології розвитку, оскільки цей етап життєвого шляху характеризується численними змінами, як на фізіологічному, так і на психічному рівнях. У ході дослідження було виявлено, що процес формування особистісної зрілості в підлітковому віці є багатогранним і включає численні психологічні, соціальні та емоційні фактори.

Одним із основних висновків є те, що підлітковий вік — це період активного пошуку ідентичності та самоусвідомлення, коли на перший план виходить емоційна зрілість, розвиток самоконтролю, самооцінки та здатності до рефлексії. Саме в цей час підлітки стикаються з першими серйозними життєвими викликами, що сприяє як психологічному росту, так і розвитку навичок самостійності та адаптації до соціуму.

Особистісна зрілість підлітків не є статичною характеристикою, а процесом, який триває через взаємодію з сім’єю, однолітками та освітнім середовищем. Сімейне виховання, батьківська підтримка та здатність до конструктивного спілкування є основними чинниками, що формують емоційну стабільність та позитивне самосприйняття підлітка. Водночас роль педагогів та психологів у цьому процесі не менш важлива, оскільки вони сприяють розвитку соціальних навичок, адекватного реагування на стреси, а також підтримують

підлітка у виборі життєвих цілей та наданні допомоги у формуванні здорових відносин.

Важливим є також те, що особистісна зрілість не обмежується лише розвитком внутрішнього світу підлітка, а тісно пов’язана з його здатністю адаптуватися до змін у соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Чим більш інтегрованим і комплексним є підхід до розвитку підлітка в цей період, тим більш успішним буде процес становлення особистісної зрілості.

Отже, підлітковий вік є критичним етапом у процесі становлення особистості, і успіх цього процесу залежить від цілеспрямованої підтримки з боку батьків, педагогів та психологів. Дослідження показує важливість комплексного підходу до розвитку особистісної зрілості підлітків, що включає не тільки внутрішню роботу над собою, але й активну взаємодію з оточенням та розвиток навичок адаптації до соціальних викликів.

Як показало наше дослідження, в учнів 11 класу виражена особистісна зрілість за шкалою мотивації досягнень, а також за шкалою відношення до свого "Я". Мотиваційна зрілість як вид психологічної зрілості особистості характеризується такими змістовними та динамічними якостями мотивів, якостями мотивів, як усвідомленість, стійкість, ієрархічність мотивації з домінуванням у її системі внутрішніх (навчально-пізнавальних), соціальних (мотивів досягнення успіхів) і духовних (особистісно-професійного зростання) мотивів. За результатами по шкалі відношення до свого "Я" можна сказати, що в учнів адекватна самооцінка, висока вимогливість до себе, відсутність самовдоволення, скромність та повага до інших людей. У 2 учнів були високі результати по шкалі « Життєва установка», що говорить про те, що у них присутні переважання інтелекту над почуттям, емоційну врівноваженість та розважливість. Найвищі результати за методикою «мотивація навчання у вищому навчальному закладі» у групі досліджуваних отримані по шкалі «отримання диплому». Друге місце займає «придбання знань», а третє –

«оволодіння професією». Для них найголовніше отримати диплом, а вже потім придбати знання.

Таким чином, висунута під час теоретичного аналізу гіпотеза про особистісну зрілість учнів старшого шкільного віку, яка впливає на мотивацію навчання у вищому навчальному закладі не була підтверджена. Особистісна зрілість не має ніякого відношення до мотивації навчання і ніяк на неї не впливає.

Враховуючи вищезазначене, рекомендації щодо розвитку особистісної зрілості підлітків мають охоплювати не тільки теоретичні аспекти психології розвитку, але й практичні методики підтримки та навчання, спрямовані на емоційний та соціальний розвиток підлітків, створення середовища для їхньої самореалізації та особистісного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бенашвілі, М.А.. Зрілість особистості в психології. Київ: Вища освіта, 2012. С. 95-98

2. Бондаренко, С.В. Роль педагогів у розвитку особистісної зрілості підлітків. Дніпро: Педагогічна преса, 2009. С. 35-40

3. Бодров, В.А. Психологія розвитку підлітків. Київ: Українська академія друкарства, 2007. С.130

4. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості: Соціальна психологія. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2001. С. 26-33.

5. Бочелюк В. Й. Психологічні основи розвитку особистості: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2017. 424с.

6. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2004. 42с.

7. Гільбух, Ю.З. Психологія розвитку: від дитинства до дорослості. Київ: Либідь, 2002. С.135-140.

8. Горностая П.П., Титаренко Т. М. Психологія особистості: словник-довідник. Київ: Рута, 2001. 320с.

9. Долинська Л.В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416с.

10. Долинська Л.В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О.В. Загальна психологія: Київ: Либідь, 2005. 464с.

11. Дьоміна Г.А. Психологічні особливості формування та активізації особистісної зрілості. Київ, 2006. С. 24 – 31.

12. Журба, Н.П. Психологія виховання в підлітковому віці. Київ: Наукова думка, 2014. С.45

13. Здоровега, В.І. Сучасні підходи до вивчення психології підлітків. Чернівці: Букрек, 2014. С.100-101.

14. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посіб. Київ: Либідь, 2007. 256с.

15. Ковальчук, І.В. Психологія підліткової вікової групи. Харків: Основа, 2015. 205с.

16. Костенко, О.Ю. Психологія розвитку у підлітковому віці. Харків: ХДУ, 2018. 35с.

17. Левків, С.О. Психологія розвитку особистості в підлітковому віці. Київ: Вища школа, 2008. С.56-60.

18. Лєпіхова Л.А. Соціалізація та соціально-психологічна компетентність як рівні особистісної зрілості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний зб. Київ: Контекст, 2010. 336 с.

19. Лукасевич О.А. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 26 (50). Серія №12. Ч. ІІ. С. 67-71.

20. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Вид-во ТОВ ”КММ”, 2006. 240с.

21. Павленко, В.В. Особистісний розвиток підлітків: психологічні особливості. Львів: ПАІС, 2013. С. 125-127.

22. Панок, І.М. Соціальна адаптація підлітків: проблеми та підходи. Київ: Академія, 2011. С. 89-92.

23. Першукова О.О. Європейська багатовимірність в освіті. Київ: Шлях освіти, 2000. С. 24–27.

24. Потапчук Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників. Луцьк, 2001. 205 с.

25. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 2010. 215с.

26. Руденко, Л.М. Взаємодія підлітка з соціальним середовищем. Львів: Львівський університет, 2019. 60 с.

27. Савченко, І.І. Емоційна зрілість підлітків: теоретичні та практичні аспекти. Харків: ХДПУ, 2017. 78 с.

28. Савчин М. В. Психологія особистісного зростання. Львів: Літопис, 2001. 328 с.

29. Скрипченко О. В. Психологія розвитку особистості. Київ: Каравела, 2005. 256 с.

30. Сташкевич, Г.М. Психологічні аспекти становлення особистості підлітка. Чернівці: Букрек, 2010. 150 с.

31. Титаренко Т. М. Рання молодість: проблеми смислоутворення, подальше професійне й життєве самовизначення. Київ: Либідь, 2001. 150с.

30. Шевченко, О.А. Психологія підліткового розвитку. Одеса: Одеський державний університет, 2016. С. 25-31.

32. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості. Львів, 2006. 147 с.

33. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості: Практична психологія та соціальна робота. Львів, 2004. С. 26–35.

34. Штепа О. С. Психологічні особливості формування та актуалізації особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 5. С. 24–31.

35. Andrews G., Singh M., Bond M. The Defense Style Questionnaire. *Journal of Nervous and mental Disease,* 2015. P. 246–256.

36. Lesourd S. La construction différentielle du sujet. Comment taire le sujet?Des discours aux parlottes libérales, sous la direction de Lesourd Serge. Toulouse, ERES. *«Humus – subjectivité et lien social»*, 2006. P. 52–56.

37. François M. Le dévoilement du génital. Le génital et la puberté dans l'œuvre de S. Freud // Yves Morhain et al. *Actualités psychopathologiques de l'adolescence*, De Boeck Supérieur «Oxalis», 2009, P. 31–44.

38. Freud S. The infantile genital organization of the libido. *The Psychoanalytic Review*. 2010. 466 p.

39. Лук'янова Л. Б. Особливості розвитку мотивації підлітків у сучасній школі. URL: http://psychology.ua.

40. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Ціннісні орієнтації в сучасному освітньому середовищі. URL: http://nbuv.gov.ua.

ДОДАТОК

Додаток А

Розрахунок коефіцієнта кореляції Пірсона

X	**У**	У-уср	Х-хср	(У-уср) * (Х-хср)	(Х-Хср)2	(У-Уср)2
31	8,5	1,33	7	9,31	49	1,7689
15	7,5	0,33	-9	-2,97	81	0,1089
10	8,5	1,33	-14	-18,62	196	1,7689
18	8,5	1,33	-6	-7,98	36	1,7689
19	7,5	0,33	-5	-1,65	25	0,1089
11	7,4	0,23	-13	-2,99	169	0,0529
25	8,5	1,33	1	1,33	1	1,7689
29	8,5	1,33	5	6,65	25	1,7689
40	7,5	0,33	16	5,28	256	0,1089
25	6	-1,17	1	-1,17	1	1,3689
22	7,5	0,33	-2	-0,66	4	0,1089
20	6	-1,17	-4	4,68	16	1,3689
13	8,5	1,33	-11	-14,63	121	1,7689
29	5	-2,17	5	-10,85	25	4,7089
40	5,5	-1,67	16	-26,72	256	2,7889
41	7,5	0,33	17	5,61	289	0,1089
11	5	-2,17	-13	28,21	169	4,7089
19	6	-1,17	-5	5,85	25	1,3689
27	5,5	-1,67	3	-5,01	9	2,7889
35	8,5	1,33	11	14,63	121	1,7689
24	7,17			-11,7	1874	32,082